

Date: 5th October-2025

“BOBURIYLAR DAVRI FALSAFIY MEROSIDA IJTIMOIIY ADOLAT VA
AXLOQIY TARTIB KONSEPSIYASI”

Nishonov Muhammad Bahodir o'g'li

Alfraganus universiteti, Ijtimoiy fanlar kafedrası 1-bosqich
magistranti, muhammadnisonov1998@gmail.com

Ilmiy rahbar: Pulatov Sherdor Nematjonovich

Alfraganus universiteti, Ijtimoiy fanlar kafedra mudiri, falsafa fanlari bo'yicha
falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya: Boburiylar davrining falsafiy hayoti Sharq uyg'onishining eng muhim xususiyatlarini — **aqliy tafakkur, axloqiy poklik, adolat va insonparvarlikni** o'zida mujassamlashtirgan. Bu g'oyalar Boburiylar hukmdorlarining siyosiy faoliyati, adabiy merosi va davlat boshqaruvidagi amaliy yondashuvlarda yaqqol ko'rinadi.

Annotatsiya: Философская жизнь эпохи Бабура воплотила в себе важнейшие черты Восточного Возрождения – интеллектуальное мышление, нравственную чистоту, справедливость и гуманизм. Эти идеи отчётливо прослеживаются в политической деятельности правителей Бабура, их литературном наследии и практических подходах к государственному управлению.

Annotatsiya: The philosophical life of the Babur period embodied the most important features of the Eastern Renaissance - intellectual thinking, moral purity, justice and humanity. These ideas are clearly visible in the political activities of the Babur rulers, their literary heritage and practical approaches to state administration.

Kalit so'zlar: Boburiylar davrida **ijtimoiy adolat** tushunchasi, **axloqiy va ma'naviy prinsipi**

Zahiriddin Muhammad Bobur (1483–1530) Sharq uyg'onish davri mutafakkirlari qatorida o'ziga xos o'rin egallaydi. U buyuk davlat arbobi, sarkarda, shoir va tarixchi sifatida tanilgan bo'lsa-da, uning ijtimoiy-falsafiy qarashlari ham alohida ilmiy qimmatga ega. Bobur o'z asarlarida inson va jamiyat, davlat va adolat, ma'naviyat va ilm-ma'rifat kabi muammolarga falsafiy yondashgan. Mazkur maqolada Boburning ijtimoiy-falsafiy qarashlari tahlil qilinib, ularning bugungi ijtimoiy taraqqiyot uchun ahamiyati ko'rsatib beriladi. Boburiylar davrida **ijtimoiy adolat** tushunchasi davlat boshqaruvi va jamiyat hayotining asosiy tamoyillaridan biri sifatida talqin etilgan. Adolat faqat huquqiy kategoriya emas, balki **axloqiy va ma'naviy prinsip** sifatida ham namoyon bo'lgan.

Boburiylar siyosiy tafakkurida adolat “har kimga o'z haqini berish”, “hokimiyatning xalq oldidagi mas'uliyati” va “inson qadr-qimmatini himoya qilish” g'oyalari bilan izohlanadi. Bu g'oyalar **Forobiy, Ibn Sino, Navoiy va boshqa Sharq mutafakkirlarining adolat haqidagi falsafasi** bilan uzviy bog'liqdir. Z.M. Bobur adolatni inson tabiatidagi ezgulik bilan uyg'un holda ko'radi. U hukmdor uchun adolat — siyosiy burch, xalq uchun esa axloqiy tinchlik manbai ekanini ta'kidlaydi. Boburiylar podshohlari — Humoyun, Akbar, Shoh Jahon va Avrangzeblar bu g'oyani o'z siyosiy faoliyatida

Date: 5th October-2025

amalda qo'llashga intilganlar. Boburiylar siyosiy amaliyotida rahm-shafqat — hukmdorning kuch emas, **ma'naviy yetuklik belgisi** sifatida e'tirof etilgan. Bobur va Akbarshoh siyosatida insonning qadr-qimmatini, millati yoki diniy mansubligidan qat'i nazar, unga nisbatan mehr va adolat bilan munosabatda bo'lish tamoyili ustuvor ahamiyat kasb etgan. Bobur nazarida jamiyat taraqqiyoti insonning ma'naviy va axloqiy komilligi bilan bevosita bog'liqdir. U insoniy munosabatlarning poydevorini adolat, halollik va saxovat tashkil etishini ta'kidlaydi. "Boburnoma"da nafaqat tarixiy voqealar, balki shaxsiy kuzatishlar, odamlarning fe'l-atvori va ijtimoiy hayotga oid falsafiy mulohazalar ham uchraydi. Bobur nazarida jamiyat taraqqiyotining asosi — insonning bilimga intilishi, halol mehnat qilishi, boshqalarga nisbatan hurmat va mehr-oqibat ko'rsatishidir. U inson shaxsining barkamolligini faqatgina moddiy boylik bilan emas, balki ma'naviy tozalik, axloqiy fazilat va ilm-ma'rifatga ega bo'lish orqali o'lchaydi.

Bobur hukmdor shaxsining asosiy vazifasi xalq oldidagi mas'uliyatni ado etishdan iborat deb biladi. U hokimiyatni shaxsiy manfaat uchun emas, balki adolat va xalq farovonligini ta'minlash yo'lida qo'llash kerakligini ta'kidlaydi. Boburning qarashlaricha, hukmdorning adolatsizligi davlatning yemirilishiga, xalqning noroziligiga va boshqaruv tizimining izdan chiqishiga olib keladi. U o'z tajribasida bunga guvoh bo'lgan va "Boburnoma"da ayrim hukmdorlarning xatolari haqida ochiq yozgan.

Bobur ilgari surgan boshqaruv tamoyillari quyidagilar edi:

- **Qonun va adolat ustuvorligi** – davlatda adolat hamma narsadan ustun bo'lishi, qonun oldida hamma teng bo'lishi lozim.
- **Xalq manfaatini himoya qilish** – hukmdorning asosiy vazifasi xalqning turmush darajasi, xavfsizligi va farovonligini ta'minlashdir.
- **Ilm-ma'rifatga asoslangan boshqaruv** – bilimli, ma'rifatli hukmdor va amaldorlar davlatning kuch-qudratini oshiradi, johillik esa zaiflashuvga olib keladi.

Bu tamoyillar bugungi demokratik boshqaruv prinsiplari bilan hamohang bo'lib, Bobur qarashlarining universalligini ko'rsatadi. Bobur uchun ma'naviyat – insonning ichki dunyosi, axloqiy fazilatlar va irodaviy sifatlarining uyg'unligidan iborat. U ilm va ma'rifatni jamiyat rivojining eng muhim omili deb hisoblagan. Bobur she'riy merosida do'stlik, sadoqat, sabr-toqat, saxovat, vatanparvarlik kabi fazilatlarini ulug'laydi. Uning nazarida, jamiyatning barqarorligi moddiy boyliklarda emas, balki insonlarning axloqiy barkamolligida namoyon bo'ladi. Shuningdek, Bobur axloqsizlik, hiyonat, yolg'on va riyo kabi illatlarni keskin qoralagan, bunday illatlar jamiyatni yemiruvchi omillar ekanini ta'kidlagan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Zahiriddin Muhammad Bobur. **Boburnoma**. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2017.
2. "Yusupov, M. **Sharq falsafasida adolat konsepsiyasi**. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2015.
3. Ochildiev, A. **Islom falsafasida axloq va adolat masalalari**. – Toshkent: Imom Buxoriy xalqaro markazi, 2019.